

Oyuk Topraklar

İsrail'in İşgal Mimarisi

EYAL WEIZMAN

AÇILIM KİTAP

İçindekiler

SUNUŞ - Pelin Tan	7
GİRİŞ: SINIR MİMARİSİ	15
Bir sınır senaryosu	15
Esnek Coğrafya.....	22
Laboratuvar.....	27
Ayırma politikası.....	28
Dikeylik politikası.....	30
ARA BÖLÜM – 1967	37
1. KUDÜS: KUTSAL ŞEHİR’İ TAŞLAŞTIRMAK	47
Storrs’un “Medusa bakışı”	51
Mimari Dönüşümler	60
Kasten yıkım	63
Eski Ahit Arkeolojisi.....	65
Mimari İçinde Arkeoloji	69
Eski Şehir’in Yeniden Üretimi.....	75
Demografik Mimari	77
2. SAVUNMA YAPILARI: ARIEL ŞARON’UN MİMARİSİ	89
İhlal Birimi.....	97
Askerî Matris.....	99
Gazze’nin “Haussmanlaştırılması”	105
Hattı Delmek.....	108
Politik Parçalanma	116
Banliyö matrisi	120
3. YERLEŞİMLER: TEPE DORUKLARI İÇİN VERİLEN MÜCADELE 129	
Yerleşim Kaosu.....	134
Yasal Taktikler.....	140
Stratejik Yerleşimler	143
Kum perdesi.....	146
Kalıcı Geçicilik.....	150
Güvenlik ile Savunma Karşı Karşıya.....	153

4. YERLEŞİMLER: GÖRSEL ŞEHİRCİLİK.....	159
Ekim Stratejileri.....	165
Banliyö Sömürgeciliği.....	175
Topluluk Yerleşimi.....	179
Görsel Şehircilik.....	186
Çifte Görüş Çelişkisi.....	191
5. KONTROL NOKTALARI:	
AYRIK EGEMEN VE TEK YÖNLÜ AYNA.....	197
Akışları Düzenlemek.....	201
Şeffaf Sınır.....	204
Kontrol Noktalarının Mimarisi.....	207
İnsancıl Tasarım.....	211
Anklavlar Eksklavlar.....	219
Protez Egemenlik.....	220
6. DUVAR: BARIYER İŞLEVİ GÖREN KARA PARÇALARI VE İMKANSIZ AYIRMA POLİTİKASI.....	229
Biçimlendirici Politik Kuvvetler.....	232
Geçiciliği inşa etmek.....	244
Sınırötesi Adalar.....	250
Oyulmuş Topraklar.....	255
7. KENTSEL SAVAŞLAR: DUVARLARIN İÇİNDEN GEÇMEK.....	261
Balata Saldırısı.....	271
Ters Kentsel Geometri.....	279
İmha Ederek Tasarlama.....	283
“Akıllı Yıkım”.....	289
Duvarı Duvarsızlaştırmak.....	292
Ölümçül Kuram.....	295
Kurumsal Çatışmalar.....	301
8. BOŞALTMALAR: SÖMÜRGESİZLEŞTİRME MİMARLIĞI.....	309
Mimari Olağanüstü Hâl Durumu.....	312
Mültecileri Kampsızlaştırmak.....	318
Sömürgesizleştirilmiş Mimarinin	
Yeniden Yaşam Alanı Hâline Getirilmesi.....	324
9. HEDEFLİ SUİKASTLER: HAVADAN YAPILAN İŞGAL.....	329
Havadan Gelen İşgal.....	329
“İşgal Yerine Teknoloji”.....	332
Operasyonel Planlama.....	335
Suikastleri Yasallaştırma.....	341
Suikastlerin Politik Boyutu.....	344
“İnsani Savaş”.....	349
Oyuk Topraklar.....	356
EK BÖLÜM.....	365
DİZİN.....	379

Sunuş

2003 yılında Berlin, Kunstwerke sanat merkezinde kuratör Anselm Franke ve mimar Eyal Weizman'ın yönetimindeki "Territories" sergisini görme fırsatına eriştim. Serginin parçası ve çıkış noktası olan, Weizman'ın mimar Rafi Segal ile birlikte hazırladığı sergi ve kitap "Sivil İşgal" (Civilian Occupation: The Politics of Israeli Architecture), haritalar, hava fotoğrafları, belgeleme, sözlü tarih gibi birçok araştırma tekniğini ile ulaşılmış malzemeler ile İsrail Hükümeti'nin Filistin topraklarında sürdürdüğü sömürgeci planlamaları ve mimarlık stratejilerini ispatlıyordu. 2002'de Berlin'deki Uluslararası Mimarlık Kongresi'nde İsrail'i temsil etmesi beklenen "Sivil İşgal" araştırmasının IAUA (İsrail Birleşik Mimarlar Birliği) tarafından kongreye katılımı engellenmişti. Böylece, daha sonra "Territory" sergisinin temel argümanını ve kavramsal çerçevesini oluşturdu. Sergi; coğrafya, topografya, arazinin organizasyonu ile egemenin meşruiyeti, biosiyasetin hukuku arasındaki ilişkiye dair çeşitli yerel örnekler içeriyordu. Serginin konu ve araştırması, benim için genel anlamda; hukuk, temsiliyet ve metodoloji bağlamında mekan ve siyaset araştırmalarına dair yeni bir alan sunuyordu.

Weizman, 1995 yılında AA Londra mimarlık fakültesinde eğitim görürken Ramallah'daki Filistin Planlama Bakanlığı ve B'Tsalem (İşgal Edilmiş Topraklardaki İnsan Hakları İsrail Enformasyon Merkezi)'de gönüllü mimar olarak çalışmaya başladı. Bu çalışması sırasında, topografya ile ilgili hava fotoğrafları ve haritaların yeterli olmadığı ve çoğunun da İsrail hükümeti elinde olduğu ve vermeye de gönüllü olmadığı ortaya çıktı. Arsa kullanımı, tarım arazileri ve yol ağlarını içeren bu harita ve fotoğrafların egemenin elinde olması, sömürge edilen toprakların kontrol edilmesinin basit planlama ve tasarım hileleri ile gerçekleştiğini; Weizman,

topografyaya dair hava fotoğrafları ve haritaların gerekliliği ortaya çıktığında anladı. İşgal edilmiş toprakların, mekan ve bölge organizasyonu yani imar planlarında kontrol, hava fotoğrafları ve karayollarının planları ile siyasi sömürgeciliğin ana elemanı olduğu görünür kazandı. Weizman ile Rafi Segal'in birlikte yazdıkları, bu alanda bir ilk olan "Sivil İşgal" isimli kitap; barınma-yerleşme hakkı, sivil kontrol ve egemenlik adına ihlal edildiğinde sorumluluğun sadece yerel yönetimler veya hükümetlerde mi... Bu ihlal sürecinde mimarın rolü ve mimari projelerin sorumluluğu... İstisna hallerinin toprak ve egemenlik üzerinde farklı koşulları... gibi günümüze kadar yoğun tartışmaya başlanacak olan soruları öne çıkardı.

Weizman Londra'da Goldsmith Mimarlık Araştırmaları Okulunu kurdu ve 2004 yılında öğrencileri (birçoğu hala birlikte çalıştığım araştırmacılar ve günümüzde en orjinal eleştirel mekan pratikleri hakkında bilgi üretimi sunan mimarlardır: Srdjan Weiss, Markus Miesen, Joseph Grima, Alessandro Petti, Angela Melitoplous, Manuel Herz...) ile birlikte İstanbul'a bir araştırma gezisi gerçekleştirdiler. Araştırma gezisi toplantısında, bisiyaset, denetim ve kontrol gibi konular bağlamında güncel mimarlık pratiklerine dair yeni araştırma yöntemleri, Batı-dışı coğrafyalarda vaka analizleri, çatışma alanlarında mimarın ve mimarlık pratiğinin rolü, insan hakları savunusu ile ilişkisi üzerine yeni çalışmalar sundular. Eyal'in uyguladığı yeni araştırma yöntemi ve kuramsal çerçeve 2010'dan itibaren hem mekan çalışmaları, mimarlık hem de insan hakları bağlamında uluslararası ortamda önemli bir yer bulmuştur. Son yılların en önemli araştırması sayılan Forensic Architecture (Forensik Mimarlık) çalışmasını kuran ve yürüten Weizman; günümüzde önem kazanan görsel kontrol mekanizmaları bağlamında insani suç işlenmiş topraklarda mimari ve tasarım araçlarının yardımı ile adli tanıklık konusu üzerinde çalışmaktadır. İnsansız hava araçlarının bombaladığı coğrafyalardaki yıkımların tespiti, Güney Amerika'da faili meçhul ölümlerin araştırılması, Filistin kamplarında şehirleşme çalışmaları, Akdeniz'deki göçmen gemilerin haklarının savunusu için görsel delil, imar yasalarının oluşturduğu istisna koşulları ve eleştirisi gibi konuları araştırmaktadır. Forensik Mimarlık¹, Weizman'ın araştırma projesine göre "legal ve siyasi mizansenin mekansal kanıtlarının değerlendirilmesi olarak tanımlanmıştır. Günümüzde, önemli bir çalışma alanı ve metodolojisi olan Forensik Mimarlık; mimarın ve mekan araştırmacılarının rolünü dönüştürmekte ve farklı sosyal aktörler ile birlikte yürütülmesi gereken bir araştırma yöntemi olarak tanımlanmaktadır.

¹ <http://www.forensic-architecture.org>

Elinizdeki kitap, İsrail ve Filistin örnekleri bağlamında “egemenin” mimarlık ve planlama araçlarını kullanarak nasıl mekan ürettiği, hangi yollarla mekankırım (spasiocide) yaptığını ortaya koyuyor.² Ayrıca kitapta bahsi geçen yerleşim ve şehir örnekleri, mimarlık eğitiminde mekan ve iktidar ilişkisine dair yeni yaklaşımlar ve biosiyaset alanında mimari tasarım ve kentsel planlamanın rolünü ortaya koymaktadır. Weizman ayrıntılı gözlemler ve röportajlarla birlikte harita ve tasarım planları, hukuksal yaptırımlar ve imar düzenlemelerini inceleyerek, mekan denetimi ve üretimine dair çok katmanlı bir okuma sunuyor.

Şehirlerimizde ve mahallerimizde gerçekleşen kentsel dönüşüm, sınır müzakereleri, özelleştirmeler, mülteci kampları, 90’lı yıllarda boşaltılmış köyler ve mekankırım yapılmış Kürt bölgelerindeki yerleşimler, olağanüstü hal bölgeleri, imar ihlalleri ve tarım alanlarının sömürüldüğü Türkiye’de; Weizman’ın kitabı, mekan ve yerleşim araştırmacılarına yeni bir kuramsal iklim ve yöntem araçları sunacaktır. Ayrıca İsrail’in sömürge araçlarını daha iyi anlamamızı sağlayarak Filistin mücadelesinin gelecek direniş potansiyellerine işaret etmektedir.

“Toprağa el koyuş kurucu yasal sürecin arketipidir”

C. Schmitt³

Pelin Tan

Kasım 2014, Mardin

² Mimarlık ve planlama ile mekansal ayrışmayı sağlamak anlamına gelen mekankırım (spasiocide) kavramını ilk defa Yugoslav mimar Bogdan Bogdanoviç kullanmış; kavram, Lübnanlı araştırmacı sosyolog Sari Hanafi’nin Filistin’de yaptığı alan araştırmaları çerçevesinde kullanılmaya başlanmıştır.

³ Carl Schmitt, “The Nomos of the Earth: The International Law of the Jus Publicum Europaeum”, 1950, Telos Press Publishing, 2006, s.47 (Türkçe alıntı: Öteki, Düşman, Olay – Levinas, Schmitt ve Badiou’da Etik ve Siyaset, Duygu Türk, Metis Yay. İstanbul, 2013.

Giriş: Sınır Mimarisi

“Robinson, şehre yeterince dikkatli bakarsa, şehrin yüzeyinin onun hayatındaki acı olayların moleküler kaynağını gözlerinin önüne sermesine neden olabileceğine inanıyordu ve bu şekilde geleceği görmeyi umuyordu.”¹

Patrick Keiller (Londra)

“Zekilik ile aptallığın ikiliği başından beri Siyonist projenin bir parçası olmuştur.”²

Murid Barguti

“Nu’a nu’a sof”³ “Yürüyün, yürüyün, ileri” – 1967 savaşında saldırıyı başlatan emir

Yeşayahu Gaviş

Bir Sınır Senaryosu

Filistin ile İsrail arasında varolan anlaşmazlıkların sonunun başlangıcına işaret edeceği düşünülerek hazırlanan 1993 tarihli Oslo Anlaşması'nın imzalanmasını takip eden yıllarda İsraili yerleşimcilerin Batı Şeria'da yeni yerleşimler inşa etmek için resmî izin belgesi almaları gittikçe zorlaşmıştır. Bunun bir sonucu olarak yerleşimciler, –gayriresmî olarak yerleşimlerin kurulmasını isteyen ancak binaların inşasına yardım ederken görülmeyi göze alamayan– hükümetin, kendi yasalarını ve ulusal anlaşmalarını atlatmasına yardım etmek için, giderek karmaşık bir hâl alan korsanlık yöntemlerine başvurmuşlardır.

¹ Patrick Keiller, *London* (film), 1994.

² Mourid Barghouti, *I Saw Ramallah*, Ahdaf Soueif (çeviri), Londra: Bloomsbury, 2005, s. 31.

³ Güney Komutanlığı Başkomutanı Yeşayahu Gaviş'in konuşmalarının yer aldığı ses kayıtlarıyla yakalanmış ve ölümsüzleştirilmiş olan bu cümlenin tamamı “Sadın adom nu’a nu’a sof”tur. İsrail'in 5 Haziran 1967'de yaptığı saldırıyı başlatmak için kullanılan kod adı ise “sadın adom” (kırmızı çarşaf) idi. “Nu’a nu’a sof” (yürüyün, yürüyün, ileri) emri, üstü kapalı bir şekilde komuta yetkisinin büyük bir kısmının kurmay subaylardan sahadaki yüksek rütbeli subaylara aktarılmasını ifade ediyordu.

1999 yılında birkaç yerleşimci, Kudüs'ten Kuzey Batı Şeria'daki yerleşimlere uzanan ana otoban Karayolu 60'taki virajlardan birinde, cep telefonlarında çekme sorununun ortaya çıktığını bildirerek şikâyetle bulundu. Bunun üzerine cep telefonu operatörü Orange, alana bir anten dikmeyi kabul etti. Yerleşimciler anten direği için potansiyel alanlardan biri olarak, bahsedilen viraja yukarıdan bakan yüksek bir tepe doruğunu önerdiler. Bu tepe daha önce başarısızlıkla sonuçlanan yerleşim girişimlerinin vuku bulduğu bir alandı. Üç yıl önce yerleşimciler burasının, İncil'de adı geçen Migron şehrinin üzerinde oturan ve arkeolojik öneme sahip bir tepe olduğunu iddia etmişlerdi. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda küçük bir Bizans köyünün kalıntılarında başka bir şey bulunamamış olmasına rağmen tepeye "Migron" adı verilmiştir. İki genç yerleşimci tepeyi işgal etmiş, eve dönüştürülmüş nakliye konteynerlerinin içinde bir süre yaşamış ve alanı geliştirmeye yönelik bir umut olmanınca fazla geçmeden burayı terk etmişlerdir.

Yamaçlarına incir ve zeytin ağaçları ekilmiş olan tepe, burayı hayvanlarını otlatmak için kullanan, Ein Yabrud ve Burka köylerinden gelen çiftçilere aitti. Ancak İsrail ordusunun sahip olduğu acil durum yetkilerine göre bir baz istasyonunun inşası, güvenlik meselesi olarak görülebiliyordu ve dolayısıyla toprak sahiplerinin izni olmadan müstakil arazilere girilerek bu yapılar kurulabiliyordu. Orange tarafından yapılan talebin ardından sözde inşaat işine geçit vermek üzere İsrail Elektrik Kurumu tepeye elektrik vermiş, ulusal su idaresi de tepeyi su sistemine bağlamıştır.

Anten direğinin inşası ertelemeler yüzünden bir türlü tamamlanamadığından, 2001 yılının Mayıs ayında yerleşimciler uydurma bir anten dikerek bu anteni 24 saat koruyacak bir özel güvenlik elemanı tutmak için ordudan izin aldılar. Güvenlik elemanı direğin dibine yerleştirilmiş bir karavana taşındı ve zirvenin çevresini tellerle kapattı; bundan kısa bir süre sonra güvenlik elemanının karısıyla çocukları onun yanına taşındı, karavan da alanda zaten mevcut olan elektrik ve su kaynaklarına bağlandı. 3 Mart 2002 tarihinde bu aileye beş aile daha katıldı ve Migron resmî olarak bir yerleşimci kampı⁴ hâline geldi. Burası düzenli olarak büyümeye devam etti. İsrail Konut ve İnşaat Bakanlığı, kampta oturmakta olan aileler için, bir çocuk yuvası inşa etti, yurtdışından gelen bağışların bir kısmı da evlerin yakınına kurulan bir sinagogun inşaat masraflarını karşıladı.⁵ Migron bugün Batı Şeria'ya yayılmış olan 103 yerleşimci kam-

⁴ Orijinal metinde "outpost" olarak geçen bu yerleşim bölgelerini diğer benzeri yerleşim yerlerinden ayıran özellik, bu yaşam alanların, İsrail devletine göre de yasadışı yerler olmasıdır (y.h.n.)

⁵ Konut ve İnşaat Bakanlığı buna ek olarak taşla döşenmiş bir erişim yolunun inşaat masraflarını da karşıladı. Sokak lambaları ve 20 metrelik aralıklarla köpeklerin

pının en büyüğüdür. Burası 2006 yılının ortalarına gelindiğinde 42'den fazla aileyi barındıran yaklaşık olarak 60 karavandan oluşuyordu: aşağı yukarı 150 kişi tepedeki bir cep telefonu vericisinin etrafına yerleşmişti.⁶

Bu anten, çevredeki bölgesel gerginliğin odak noktalarından biri hâline geldi. Anten için kurulan altyapı, yerleşimci kampının ortaya çıkmasına olanak tanıdı. Antenin enerji alanı sadece elektromanyetik değil, aynı zamanda politiktir. Buna ek olarak anten, çeşitli türlerdeki politik kuvvet ve süreçlerin harekete geçirilmesi, yönlendirilmesi, birleştirilmesi ve düzenlenmesi için kullanılan bir merkez görevi gördü. Migron, bir cep baz istasyonunun etrafına kurulmuş tek yerleşimci kampı değildir. Cep telefonu iletişiminin mantığının Batı Şeria'nın sivil işgalinin mantığıyla tuhaf ölçüde uyumlu olduğu görülmektedir: her ikisi de yüksek zeminlere kurulmuş baz istasyonları ile radyasyon ya da yerleşim hatları boyunca üçgenler çizen ağlar kurarak farklı bölgelere yayılmaktadır. Dahası, cep telefonu ağlarının askerî bir işlevi bulunmaktadır. Ordu, bu ağlardan savaş alanında kendi birimleri arasında iletişim kurmak için faydalanarak, önceden kullandığı hantal askerî telsizleri, savaş alanında çekilmiş görüntülerin ve GPS konumlarının askerlere ve birimlere iletilmesine olanak tanıyan daha küçük aygıtlarla değiştirebilmiştir.

Merkezden uzak yerleşimlerin sayısının hızla artması, her zaman için yerleşimcilerin "yakın tarihte gerçekleşecek bölgesel uzlaşa" şüphesinin daimi göstergesi olmuştur. Bu gibi faaliyetlerin arkasındaki niyet, kısmî geri çekilmelerin gerçekleştirilmesi söz konusu olduğunda İşgal Altındaki Topraklar'da İsraili yerleşimciler için mümkün olduğunca fazla toprak elde etmek ve siyasi gelişme olasılıklarını sabote etmektir. Dönemin Dışişleri Bakanı Ariel Şaron, 1998 yılının Ekim ayında Maryland'deki Wye Plantasyonu'nda Filistin Ulusal Yönetimi ve Clinton yönetimi ile yaptığı müzakerelerin ardından, aceleyle yerleşimcilere "harekete geçin, koşun ve kapabildiğiniz kadar fazla tepe kapın ... çünkü şimdi alacağımız her şey bizim olarak kalacak. Şimdi kapmadığımız her şey de onlara gidecek" demiştir.⁷ Son yıllarda, -bu kitabın yazıldığı tarih olan 2006 yılında Batı Şeria boyunca dolambaçlı bir yol çizerek ilerlemekte olan- İsrail'in Ayırma Duvarı'nın izlediği yola yön vermek için çok sayıda merkezden

zincirlediği çift katmanlı tel çitlerin masrafı ordu tarafından karşılandı. Dror Etkes, "Construction in unauthorized outposts: April-August 2006", Peace Now, <http://www.peacenow.org.il/site/en/peace.asp?pi=61&docid=1936>

⁶ Talya Sasson, 'A interim legal opinion submitted to Prime Minister Ariel Sharon on the subject of illegal outposts in the West Bank'. İbranice versiyonu için: <http://www.pmo.gov.il/NR/rdonlyres/0A0FBE3C-C741-46A6-8CB5-F6CDC042465D/0/sason2.pdf>. İngilizce versiyonu için: <http://www.peacenow.org/hot.asp?cid=390>.

⁷ *Agence France Presse*, 15 Kasım 1998.

Oyuk Topraklar

EYAL WEIZMAN

"Weizman olağanüstü ve bazen de sürreal bir rahatsızlık veren sonuçlarıyla Edward Said'in tezini yeni bir boyuta taşıyor. Etkileyici bir çalışma."

Jac Merrick, *Independent*

"Bu yıl mimari üzerine okuduğum en şaşırtıcı kitap."

Edwin Heathcote, *Financial Times*

Oyuk Topraklar bir Filistin kitabı ama alışageldiğimiz duygusal belagat örneklerinden çok farklı. Bugün Filistinlilerin Filistin'i neredeyse tanınmaz halde, Filistinlilerden geriye etraflarındaki hayattan koparılmış anıtlar, yaşamının imkânsızlaştığı harabeler ve kamplar kaldı. Şimdiye dek 'Filistin meselesi' tarihsel-siyasal cephelerden sayısız kez tartışılmışsa da Filistin'in kendisi kahramanlık ve direniş öykülerinin gölgesi altında unutuldu. İsrail işgali gün geçtikçe daha da güçlendi, yer etti. Filistin topraklarının aldığı somut şekil İsrail'in varlığını reddedilemez kılmaya, Filistinlileri yerinden etmeye başladı.

Şiddetin doğrudan değil de mekân yoluyla işletilip üretildiğini meşrulaştığını gösteren önde gelen İsraili sol düşünürlerden mimar Eyal Weizman Filistin'in taşını toprağını konuşturuyor: işgali, hukukun ve siyasetin soyut dilinden irak, mekâna işlendiği şekliyle tartışmaya açıyor, bir mekân pratiği olarak işgalin eşkâlini çiziyor. Gazze'nin tünellerinden, kontrol noktalarındaki bekleme salonlarına ve otoyollarla oluşturulan paralel bir ülkenin paradoksuna, Weizman mekânın teşkil tarzlarını inceleyerek Filistin'i boğan 'dikey' iktidarın izini sürüyor. Filistin'i oyarak kendine yer açan bu şiddetin boyutlarını kavrayabilmek için iktidarı nazari değil somut boyutlarıyla görmeyi öğrenmemiz gerekiyor.

"İşgalin, esir almanın, boyun eğdirmenin aksiyonları hakkında enine boyuna düşünmek için ürkütücü bir tatbikat. Weizman yüzeyler, hareket ve savaşın araçları arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırmak için tamamen yeni metotlar yaratmaya yönelik cesurca bir girişimde bulunuyor."

Achille Mbembe

"Filistin topraklarının İsrail işgali tarafından farklı yollarla oyulmasının iç burkan hikayesi. Weizman'ın çarpıcı kelime-imaj tertipleri aynı anda hem mekan siyasetinin dahice bir eleştirisi, hem de sömürge idaresi ve mülksüzleştirmeye yönelik keskin bir itham."

Derek Gregory

AÇILIM KİTAP

Çatalçeşme Sok. Defne Hanı No: 27/15 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: (212) 520 98 90 Faks: (212) 527 06 77

www.kitappinari.com

ISBN: 978-9944-105-76-7

45 00₺